

УДК 727.7(09)

Марко Д.–гр. БП-11

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ФЕНОМЕН МАЗЕПИНСЬКОГО БАРОКО

Науковий керівник: к.і.н., доцент Щигельська Г.О.

MarkoD.

Ternopil Ivan Puluj National Technical University

THE PHENOMENON OF MAZEP BAROQUE

Supervisor: PhD, Associate Professor Shchyhelska H.O.

Ключові слова: мазепинське бароко, меценат

Keywords: Mazepa baroque, philanthropist

Європейський архітектурний напрям бароко, що панував у XVII – XVIII ст., набув широкого поширення й на території України. Українські майстри перейняли головний принцип європейських барокових споруд – динамізм та декоративну пишність фасадів, переважання у планах і фасадах складних криволінійних форм, гру світлотіні та кольору, перенасиченість декору пишною пластикою тощо. Однак, під впливом місцевих традицій цей стиль так сильно видозмінився, що тепер його неможливо сплутати з ніяким іншим. Архітектуру українського бароко відрізняє спокійніший орнамент та менш складні форми. Проте у композиції будівель не менш помітне прагнення до зовнішнього блиску, парадності, до розвиненої архітектурної декорації. Ці споруди дихали національним колоритом. У народній пам'яті завжди і по сьогоднішній день ці споруди (монастирі та храми) ототожнюються з піднесенням національної свідомості та боротьби за власну державу.

Нова українська еліта – козацька старшина замовляла палаци, жертвувала кошти на величні кам'яні храми та монастирські комплекси. До найвидатніших меценатів в історії України належав гетьман Війська Запорозького Іван Мазепа (1686 – 1709). Оскільки більшість храмів та монастирів споруджувалося тоді на кошти козацьких гетьманів та старшин, мистецтво доби Мазепи називають козацьким, а також мазепинським бароко.

Гетьман І. Мазепа та його однодумці прагнули до відродження культури Київської Русі і намагалися створити величний «державний» стиль. Тому храми втратили традиційну українську пірамідальність і набули монументальних кубічних форм, пожвавлених масивними фронтонами. Фондований гетьманом І. Мазепою новий тип церкви за величиною і красою асоціювався з давньоруськими спорудами. Людина того часу, захоплена сприймаючи могутню споруду, духовно усвідомлювала повернення стародавньої слави Києва.

Мазепа надав надзвичайно велику фінансову допомогу православним храмам та монастирям у їх побудуванні та реставрації, чимало з них і нині є цінними пам'ятками архітектури (дзвіниця у Софійському соборі, Свято-Іллінська, Свято-Микільські церкви («Набережна» та «Притиска» на київському Подолі). Було збудовано Свято-Троїцьку надбрамну церкву та церкву Всіх Святих над Економною брамою Києво-Печерської лаври, реставровано Свято-Успенський собор Києво-Печерської лаври. Гетьман реставрував чи перебудував, оздобив храми практично в усіх київських і чернігівських монастирях, також в головних центрах лівобічної Гетьманщини (Глухів, Переяслав та

ін.). Особливе місце належало гетьманській столиці – Батурину. Як було встановлено Л. Кіяшко, в часи гетьманату Мазепи тут було зведено низку храмів, в т.ч. п'ять – власним коштом гетьмана. Характерно, що взамін дерев'яних храмів були збудовані кам'яні. За деякими підрахунками, протягом свого гетьманату Мазепа власним коштом відродив і реставрував понад 20 церков і монастирів, як от Свято-Вознесенський у Переяславі та Петропавлівський під Мошнами. Нововиявлені документи стосуються інколи започаткованих при активній підтримці Мазепи деяких монастирів як от: Свято-Успенський Кам'янський та Свято-Микільський монастирі у Стародубському полку, Свято-Вознесенський монастир у Переяславі, або ж відроджених ним, як от Любецький, відомий ще з часів св. Антонія Печерського. Вони засвідчують, що власним коштом гетьмана було збудовано Різдво-Богородицький храм біля м.Березної, Свято-Вознесенський храм у Переяславі. Власним коштом гетьман профінансував багаторусний іконостас Свято-Успенського собору Києво-Печерської лаври, укріпив стіни навколо лаври. Вражаючі суми пожертв Мазепи на Церкву навела старшина у складеному 1709р. (уже в еміграції) реєстрі його фундацій та донацій. Якщо за цим реєстром підсумувати видатки гетьмана, то вийде астрономічна сума понад 1 млн. золотих дукатів, причому цей перелік далеко не повний, бо сюди не ввійшли пожертви багатьом церквам та монастирям, церковним інституціям та духовенству, бо ряд витрат уже не можна було встановити, як от на збудування Бахмацького, Думницького, Кам'янського та Любецького монастирів із церквами. Щедрі пожертви на користь Української православної церкви гетьман призначив також і в своєму заповіті. Все це між іншим підтверджує висновок О.Мезька-Оглоблина про те, що Мазепа на відміну від тогочасних володарів у Західній Європі, котрі віддавали перевагу палацам, "будував переважно церкви або публічні будови (приміром, будинок Київської академії)" [1, С.11-12].

Масштаби меценатства І. Мазепи вражають. За дослідженнями О. Ковалевської та С. Павленка церковних споруд, що були збудовані, реставровані або оздоблені коштом Івана Мазепи нараховується 48 [1, С. 22-26]. За словами чернігівського ієромонаха, згодом єпископа Чернігівського і митрополита Тобольського та Сибірського Антонія Стаховського "Не бысть прежде его, подобенему, и по нём не будет" [1, С.13].

На одній зі старовинних панегіричних гравюр було зображено герб Івана Мазепи і його самого в бойовому спорядженні, а вгорі вкомпоновано шість величних храмів, споруджених за підтримки Мазепи. Автор гравюри вважав це однією з визначальних рис у духовному портреті гетьмана України. Очевидно, що меценатство І. Мазепи було внутрішньою потребою висококультурної людини. Це було нормою, невід'ємним атрибутом діяльності людей, що належали до національної еліти.

Таким чином, потужний сплеск будівельної та архітектурної активності спричинений відродженням української державності у XVII – XVIII ст. породив істотно високу національну культуру в Україні, зокрема, архітектуру. За цей час було створено десятки і сотні неповторних шедеврів зодчества, які стали невід'ємною частиною українського ландшафту.

Список літератури:

1. Культурна політика гетьмана України Івана Мазепи : Збірник матеріалів. [Електронний ресурс] / Черніг. обл. держ. адм.; Упр. з питань внутр. політики та зв'язків з громадськістю; Черніг. центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів держ. влади, органів місц. самоврядування, держ. п-в, установ і орг.; Націон. архіт-іст. заповід. «Чернігів стародавній» Уклад. : С. В. Бутко, С. В. Черняков – Чернігів : ЦППК, 2009. – 26 с.